

صنایع روستایی

و جایگاه آن در توسعه مناطق روستایی و اقتصاد کشور

دکتر مسعود تقوایی* - پروین شفیعی**

جلوگیری به عمل آید.

پیدایش صنایع روستایی در جهان

بدون شک صنایع ابتدایی - خانگی در هر اجتماع انسانی اولین فعالیت صنعتی است که توسعه می‌یابد. با اینکه در چهار قرن و اندکی قبل تمام فعالیتهای صنعتی مردم ساکن کره خاکی از این نوع فعالیتها بود، باز امروزه دسته‌ای از انسانهای ابتدایی را می‌توان مشاهده کرد که تنها فعالیت صنعتی آنها از محدوده این نوع صنایع خارج نشده است.^(۱)

ادامه مهاجرت به شهرها، موجب شد تا در کشورهای در حال توسعه، سیاستهای جدیدی را با هدف رشد صنایع روستایی به کارگیرند. این تغییر سیاست صنعتی از میانه دهه ۱۹۶۰ و با توجه بیشتر به واحدهای کوچک صنایع روستایی آغاز شد و هدف این کشورها ایجاد فرصتهای شغلی در بخشهای روستایی و افزایش درآمد روستائیان شاغل در این بخش به منظور مقابله با فقر بود.^(۲)

تعریف صنایع روستایی

کشورهای در حال توسعه از لحاظ صنایع روستایی با یکدیگر تفاوتهای

مقدمه

مطالعه در زمینه صنایع روستایی که بدون تردید یکی از ضرورتهای مهم اقتصادی است چرا که افزایش جمعیت و به تبع آن کاهش امکانات باعث بیکاری افراد می‌گردد مگر اینکه یک بخشی این کمبودها و مشکلات را کاهش داده و از آنها بکاهد.

لذا صنعتی کردن روستاها در مفهوم واقعی آن یکی از عملکردهای مهم، در جهت اشتغال، بالا بردن درآمد افراد و در نهایت جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها می‌باشد زیرا با خروج روستائیان از روستاها نه تنها مشکل این مناطق حل نخواهد شد بلکه مشکلات مضاعف خواهد گردید و با توجه به این مطلب که صنایع روستایی مکملی برای دویخش کشاورزی و دامپروری به شمار می‌آید قصد داریم تا این مهم را بررسی نموده و کلاً بگوییم صنایع روستایی چه است؟ چه خصوصیتی دارند و ضمن مطالعه به طبقه‌بندی آنها پرداخته، اهمیت روشهای توسعه و حمایت، مشکلات استقرار این صنایع و تفاوت مابین صنایع شهری و روستایی و جایگاه این صنایع در اقتصاد ایران را مورد بررسی قرار دهیم.

امید است چارچوبه آن چراغی فراراه آیندگان و مسئولین باشد تا با توسعه صنایع روستایی و ایجاد اشتغال از مهاجرت مداوم روستائیان

عبارتنداز:

- ۱- بومی بودن این صنایع به طوری که محل اشتغال خوبی برای بیکاران فصلی ایجاد می‌کند.
- ۲- سادگی فرآیند تولید و سرمایه گذاری کمی را طلب می‌کند.^(۷)
- ۳- دارای تکنولوژی ساده‌ای است.
- ۴- به عنوان مکمل برای بخش کشاورزی و دامپروری عمل می‌کند.
- ۵- امکان اشتغال زنان و کودکان روستایی نیز در صنایع روستایی فراهم است.^(۸)
- ۶- توسعه و گسترش صنایع روستایی ضمن ایجاد اشتغال برای بیکاران فصلی یکی از مهمترین عوامل کنترل مهاجرت روستائیان به شهرهاست.^(۹)
- ۷- با اشاعه نوآوری به ارتقاء سطح تکنولوژی روستا کمک می‌کند.
- ۸- با تنوع بخشی به اقتصاد روستاها قسمتی از سرمایه و مازاد بخش کشاورزی را در روستا جذب می‌کنند.

طبقه‌بندی صنایع روستایی

در اقتصاد کشور نوعی طبقه‌بندی از صنایع روستایی وجود دارد که

عبارتند از:

۱- صنایع دستی و سنتی روستایی

در بیشتر مناطق روستایی تولیدات به صورت خانگی و برای رفع نیازهای روزمره بوده و جنبه صادراتی ندارد و به عنوان نمونه می‌توان به گلیم‌بافی، جاجیم‌بافی، حصیربافی، گیوه‌دوزی، قالی‌بافی و... اشاره نمود.

۲- صنایع کارخانه‌ای روستایی

صنایع کارخانه‌ای روستایی با توجه به وجود مواد اولیه کافی جهت عمل‌آوری و تبدیل آنها به محصولات صنعتی، در یک منطقه روستایی احداث می‌گردند. محصولات تولیدی صنایع کارخانه‌ای روستایی علاوه بر تأمین نیازهای روستائیان نیز به مناطق همجوار و شهری عرضه می‌شود.^(۱۰)

در مقیاس کلان نیز می‌توان یک تقسیم‌بندی ارائه داد:

- ۱- صنایع ساده و کوچک: که به دست و نیروی کار محلی به تولید می‌پردازند.
- ۲- صنایع دستی و سنتی: معرف ذوق و هنر و فرهنگ روستاهاست.
- ۳- صنایع تبدیلی: در حیطه فعالیت‌های غیرزراعی اما متکی به امکانات و تولید زراعی، دامی و حتی معدنی می‌گردد.^(۱۱)

در یک نگرش کلی، می‌توان صنایع را به ۲ قسمت تقسیم کرد:

- ۱- صنایع دستی و سنتی روستایی
 - ۲- صنایع خدمات فنی و صنعتی روستا^(۱۲)
- علاوه بر این از نظر روش، تکنیک ساخت صنایع روستایی قابل تقسیم‌بندی است:

- ۱- بافته‌های داری: به کمک دارهای افقی و عمودی انجام می‌شود:

آشکاری دارند به طوری که علاوه بر تفاوت‌های فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، جغرافیایی، از نظر سطح تکنولوژی، اندازه صنایع، پیوند با بازار و نیروی کار تفاوت‌های عمده‌ای در آنها مشاهده می‌گردد.

بنابراین تعاریف صنایع روستایی نیز براساس شرایط مذکور متفاوت خواهد بود که در اینجا به تعدادی از این تعاریف اشاره می‌کنیم.

- تعریف سازمان جهانی کار از صنایع روستایی بدین قرار است:

"صنایع روستایی به صنایعی گفته می‌شود که در نواحی روستایی یا مراکز روستایی مستقر هستند و عمدتاً از نیروی کار روستایی استفاده می‌کنند."^(۳) با توجه به این تعریف صنایعی که به نیروی کار ماهر و فراوانی نیاز دارند که روستا نمی‌تواند آن را تأمین کنند و یا از تکنولوژی در سطحی باشد که به نیروی کار ماهر شهری نیاز دارند جزء صنایع روستایی به‌شمار نمی‌آید.

- سازمان صنایع روستایی نیز صنایع روستایی را بدین گونه تعریف می‌کند:

"به کلیه فعالیتهای غیرزراعی که در سطح مناطق روستایی انجام می‌گیرد صنایع روستایی گفته می‌شود."^(۴)

این تعریف بسیار وسیع و گسترده است و شامل به کارگیری هر نوع صنعت در روستا می‌باشد که صرفاً به توزیع صنایع توجه دارد.

- کمیته صنایع روستایی جهاد سازندگی نیز صنایع روستایی را صناعی می‌داند که:

- الف- حتی المقدور در تأمین نیازهای کشاورزی و دامپروری بکوشند و متناسب با شرایط جغرافیایی منطقه باشد.
- ب- متناسب با نیازهای روستائیان و زمینه‌ساز خودکفائی اقتصادی و صنعتی کشور باشد.
- ج- از نظر تکنولوژی به گونه‌ای باشد که قابل راه‌اندازی و بهره‌برداری بودن و به بالا رفتن دانش فنی آنها کمک نماید.
- د- حتی المقدور خدمات نگهداری و تعمیر آنها در محل امکان‌پذیر باشد.
- ه- تأمین مواد اولیه و ابزارآلات آن حتی الامکان به ترتیب در محل یا منطقه و یا در داخل کشور میسر باشد.
- ح- مواد اولیه در روستا موجود بوده و با حداقل هزینه قابل تأمین و تهیه باشد.^(۵)

تعریف فوق متفاوت از تعریف سازمان جهانی کار است زیرا با استفاده از عبارت "حتی المقدور" برای استفاده از مواد اولیه و بازار فروش صنایع روستایی محدود به محل نیست اما از سویی تکنولوژی این صنایع در سطحی مودنظر است که به دست روستائیان قابل راه‌اندازی استفاده باشد و تعمیر آن نیز در محل امکان‌پذیر باشد.

- و بالاخره بعضی افراد نیز مجموعه‌ای از صنایع که از نظر امکانات زیربنایی، نیروی انسانی، تکنولوژی و نوع کیفیت تولیدات در تطابق با شرایط طبیعی و متناسب با مناطق روستایی بوده و استقرار آنها در این مناطق امکان‌پذیر باشد را صنایع روستایی معرفی می‌کنند.^(۶)

خصوصیات صنایع روستایی

صنایع روستایی دارای خصوصیات و ویژگیهایی است که مهمترین آنها

مانند قالی یا رویه پستی و ...

۲- دستیابی (نساجی سنتی) که به کمک دستگاههای بافندگی صورت می‌گیرد مثل شال، پارچه پشمی و کرکی و ...

۳- بافتنی

۴- روکاری، کلیه محصولاتی که از طریق دوختن نقوش سنتی بر پارچه‌های بدون نقش و پاکشیدن قسمتی از نخهای تارو پود پارچه است را روکار گویند مانند ملبله دوزی، منجوق دوزی و ...

۵- نمدمالی: بر اثر درگیری و یا متراکم کردن الیاف پشم و کرک در شرایط فنی مناسب از طریق ورز دادن تهیه می‌گردند.

۶- سفالگری و سرامیک (۱۳)

نیروهای مؤثر بر ادراکات کوچنده رابه دودسته دافع و جاذب تقسیم می‌کنند: دسته اول: عواملی که کوچندگان را وادار به ترک مناطق خاستگاه می‌کنند. دسته دوم: عواملی که کوچندگان را که در انتظار وضع بهینه می‌باشند به سوی مناطق کوچک جاذب می‌کند. (۱۷)

- نظریه اقتصاددوگانه توسعه

لوتیس و بعد از آن فی ورنایس: کوچ را یک سازوکار متعادل کننده می‌دانند که نیروی کار با انتقال از بخش دارای نیروی کاراضافی (۱۸) به بخشی که با کمبود نیروی کار مواجه است می‌رود که سرانجام باعث برابری دستمزد در هر دو بخش مذکور می‌گردد. (۱۹)

- به اعتقاد شایستاد

تصمیم‌گیری برای کوچ، یک گونه تصمیم به سرمایه‌گذاری است که در آن هزینه‌ها و دست آوردهای شخص (کوچنده) که در طول زمان واقعیت می‌یابد در نظر گرفته می‌شود. این دستاوردها شامل عناصر پولی و غیرپولی است. (۲۰)

- نظریه تودارو

تودارو و درک فرد مهاجر بالقوه از جریان درآمد موردانتظار، دستمزدهای متداول شهری، احتمال دستیابی به اشتغال در بخش نوین شهری بخشی از تصمیم‌گیری او را برای مهاجرت تشکیل می‌دهد و فرض بر این است که این امور هم بستگی به نرخ بیکاری در شهر دارد که اساساً گسترش یافته نظریه شایستاد می‌باشد. (۲۱)

روشهای توسعه صنایع روستایی

استراتژی توسعه صنایع روستایی بخشی از استراتژی ملی کشور محسوب می‌گردد. (۲۲) از اصول اولیه توسعه آینده‌نگری است. توسعه صنایع روستایی همچنان که از عنوان آن برمی‌آید تنها یک امر فیزیکی و فنی نیست بلکه در وهله اول مربوط به یک جامعه انسانی است و بالا بردن درآمد جامعه تنها هدف توسعه صنایع روستایی محسوب نمی‌گردد.

مسئله مهم دیگر، روند و مسیر حرکت آن می‌باشد که از طریق دانش و آگاهیهای محلی و عمومی مردم صورت می‌گیرد، تجارب کشورهای مختلف در امر توسعه صنایع روستایی نشان می‌دهد که توسعه صنایع روستایی را مکمل با برنامه‌های دیگر و جزئی از کل در نظر گرفته و هر کشوری بنا به ویژگیهای خاص منطقه‌ای و سیاستهای توسعه صنایع روستایی روش خاصی را اتخاذ می‌کند. (۲۳)

دو دیدگاه مهم توسعه صنایع روستایی و صنعتی کردن روستاها وجود دارد:

دیدگاه اول: این که چه نوع و چگونه صنایع روستا باید مستقر گردند و تأثیرات این صنایع در روستاها چگونه است؟

در همین مفهوم ۳ عنصر اصلی در توسعه صنایع روستایی کشورهای پیشرفته ۱- تأسیس کارخانه‌های بزرگ که به عنوان مکمل فرآورده‌های

اهمیت صنایع روستایی

صنایع روستایی از جنبه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، و تاریخی دارای اهمیت خاصی است که اینجا به گوشه‌ای از آن می‌پردازیم:

۱- نگهداری و حفظ محصولات کشاورزی: بعضی از محصولات به دلیل عدم وجود شیوه‌های نگهداری در روستاها و به دلیل ضایع شدن این قبیل محصولات سالانه زیانهای مالی شدیدی به کشاورزان وارد می‌نماید. (۱۴)

۲- صرفه جویی در هزینه حمل محصولات: هزینه حمل محصولات و کارهای تولیدی به دلیل حجم کمتر و قابلیت حمل بهتر آنان نسبت به محصولات و مواد اولیه کشاورزی ارزانتر خواهد بود.

۳- پائین بودن قیمت تمام شده محصولات تولیدی: محصولات تولیدی در روستاها به دلیل استفاده از نیروی کار ارزان صنایع ساده و کم خرج روستایی به مراتب پائین‌تر از قیمت تمام شده کالاهای تولیدی در کارخانجات مستقر در شهرهاست.

۴- صنعت روستایی اشتغال‌زا است.

۵- جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها: از مهمترین علل مهاجرت، کمی درآمد روستایی، و بعدبیکاری فصلی و عدم امکانات است و ... (۱۵)

علل مهاجرت

در این مقوله بدینست که پاره‌ای از نظریاتی که در رابطه با مهاجرت وجود دارد را مورد بحث قرار دهیم.

- به اعتقاد روانشانین

طبق این نظریه فرد مهاجر، با توجه به عامل فاصله و نزدیکی آن از منطقه‌ای که در آن فرصت اشتغال کمتری وجود دارد به مناطقی با فرصتهای زیاد اشتغال نقل مکان می‌کند. (۱۶)

- به نظریه

لی بر طبق نظریه روانشانین طرح عمومی خود را مطرح کرد او علل مهاجرت را دافعه منطقه قبلی و جاذبه منطقه مورد نظر مطرح می‌کند. وی

کشاورزی در مناطق روستایی همچون کارخانه نیشکر، کمپوت‌سازی عمل می‌کنند.

۲- تشویق و گسترش واحدهای تولیدی در مقیاس کوچک
۳- حمایت از صنایع دستی سنتی.

دیدگاه دوم: به توسعه صنایع روستایی به عنوان یک جریان صنعتی نگاه می‌نماید صنایع روستایی به عنوان یک زیرمجموعه جریان توسعه اقتصادی می‌باشد و نیز در توسعه و گسترش آن از تکنولوژی داخلی استفاده می‌گردد.^(۲۲)

روشهای حمایت از صنایع روستایی

گسترش صنایع روستایی نیازمند توجه و حمایت و اعمال سیاستهای تشویقی بخش، خصوصی و جمعی است. در این راستا دولت در موارد ذیل می‌تواند به صورت مؤثر عمل نماید:

- مکانیابی صحیح و استقرار صنایع روستایی.
- بهره‌گیری از شیوه‌های مناسب آماده‌سازی و توسعه نواحی صنعتی و کاهش هزینه‌های تسهیل در امر و خدمات‌رسانی.
- ارائه خدمات مشاوره‌ای و راهنمایی کارشناسی به سرمایه‌گذاران در ایجاد صنایع روستایی.
- فراهم آوردن تسهیلات لازم جهت احداث واحدهای صنعتی و معافتهای مالیاتی.^(۲۵)
- ایجاد نمایشگاههای فصلی و نمایندگی‌های دائمی برای عرضه محصولات و جمع‌آوری پیشنهادات مصرف‌کنندگان.
- آموزشهای مداوم و مستمر در ارتباط با سطح کیفی و دانش فنی.
- تعیین جایگاه و نقش صنعت بیمه در ارائه خدمات به کارگران، کارکنان و بیمه محصولات.

- حمایت مداوم از تولیدکنندگان.
- اشاعه فرهنگ مصرف صنایع روستایی و تطبیق تولیدات بانیا‌های جامعه.
- تسهیل در امر صادرات تولیدات صنایع روستایی.^(۲۶)

مسائل و مشکلات استقرار صنایع روستایی

عمده‌ترین مسائل و مشکلات استقرار صنایع روستایی عبارتند از:

- ۱- تنوع محصولات زراعی خانوار روستایی، تخصصی نبودن تولید، پایین بودن کیفیت و کمیت محصولات کشاورزی و دامی.
- ۲- کمبود امکانات زیربنایی از جمله راهها، آب، برق، تلفن در مناطق روستایی.
- ۳- بی‌توجهی تولیدکنندگان به امر آموزشی، افزایش کیفیت و نوآوری و تخصص در امر تولید محصول.^(۲۷)
- ۴- تعدد سازمانهای دست اندرکار، عدم هماهنگی این سازمانها و اعمال سیاستهای متضاد و موازی.
- ۵- مشکل تأمین اعتبارات و وامها از نظر مقدار، زمان و نبود مکانیزم

صحیح توزیع اعتبارات و ارزشیابی عملی آن.^(۲۸)

مقایسه اقتصادی صنایع شهری و روستایی از نظر هزینه - فایده

مهمترین تفاوتی را که می‌توان در نظر گرفت عبارتند از:

۱- اشتغال صنایع شهری عموماً به صورت فعالیت اصلی و دائمی و گاهی تنها معر‌عایدی خانواده است. در صورتی که صنایع روستایی و عشایری اکثراً به عنوان فعالیتی فرعی و در کنار فعالیتهای کشاورزی و یا در اوقات فراغت آنها انجام می‌شود.

۲- صنایع دستی شهری توسط مردان و در کارگاهها تولید می‌شود درحالی که صنایع دستی روستایی عمدتاً توسط زنان و جنبه خانوادگی دارد.

۳- نظام حاکم بر صنایع شهری به صورت مزدبگیری و کارفرمایی است درحالی که صنایع روستایی عمدتاً به کمک خانوارها صورت می‌گیرد.^(۲۹)

۴- کاربرد صنایع دستی شهری عمدتاً تزئینی و یامصرفی به طور توأم است. لیکن صنایع روستایی برای خود تولیدکننده و روستائیان جنبه مصرفی دارد.

۵- صنایع دستی شهری برای عرضه به بازار و متناسب با آن تولید می‌شود اما صنایع روستایی با انگیزه‌های شخصی و خانوادگی تولید می‌شود.

۶- سهم دستمزد در قسمت نهایی صنایع روستایی بسیار چشمگیر است در حالی که در صنایع شهری هزینه بر سایر عوامل مؤثر در تولید سرشکن می‌شود.^(۳۰)

جایگاه صنایع روستایی در اقتصاد کشور

صنایع دستی و روستایی ایران با وجود شکوفایی، رونق و شهرت جهانی که در زمانهای قدیم داشتند به یک باره در معرض تهاجم سرمایه و کالاهای خارجی و همواره متأثر از بی‌توجهی و ناتوانیهای دولتها بوده‌است و ورود استعمار انگلیس و روسیه در قرن ۱۳ شمسی و ورود کالاهای کارخانه‌ای از غرب در جلوگیری از رشد صنایع روستایی ایران مؤثر بوده است.^(۳۱)

مرکز قطبهای صنعتی در شهرهای بزرگ مستقر شدند تا در مرحله بعدی به شهرهای کوچک و روستاها نیز گسترش یابند و سیاست آن به گونه‌ای بود که صنایعی راه‌اندازی شود که جایگزین محصولات مصرفی وارداتی گردد. و در مرحله بعدی نیز صنایعی که تأمین‌کننده نیازهای مربوط به مواد اولیه و نیازهای واسطه‌ای مصرفی باشد تا در مرحله نهایی با راه‌اندازی صنایع سرمایه‌ای امکان تولید ابزار و ماشین آلات فراهم گردد.^(۳۲) و به همین علت صنایع دستی و کارگاهی به صنایع شهری تغییر و تحول پیدا نکرد. طبق آمار سرشماری عمومی و نفوس و مسکن در سال ۱۳۵۵، از جمع شاغلین بخش صنعت کشور که ۱۶۷۳۰۵۹ نفر بوده‌اند ۷۸۲۹۶۶ نفر در مناطق روستایی به کار مشغول بوده‌اند (۴۶/۸ درصد).^(۳۳)

توزیع شاغلین صنعتی در روستاهای کشور در سالهای بین (۶۵-۱۳۵۵)

متقبل شدند. گردانندگان اصلی تعاونی‌ها، زنان روستایی بودند، و از سه گروه مددکار ترویجی استفاده می‌گردد.
اول: زنان مروج کشاورزی که در هر منطقه هستند.
دوم: مأمورین زنان، سایر دستگاه‌های دولتی که در روستا فعالیت دارند.
سوم: زنان روستایی مسن.^(۳۷)

در جمهوری خلق چین، صنایع روستایی نقش بارزی در اقتصاد کشور دارد و ۷۵ درصد از ارزش کل محصولات صنعتی چین را تشکیل می‌دهد. در حال حاضر، تولید بیش از ۸۰ درصد ابزارآلات کشاورزی، ۵۳ درصد از مصالح ساختمانی، ۵۰ درصد پوشاک و کفش، ۴۳ درصد سولفات آهن، ۲۵ درصد منسوجات، ۳۰ درصد تولید زغال سنگ، ۶۳ درصد تولید کودشیمیایی، ۵۰ درصد سیمان موردنیاز چین در کارخانه‌های مستقر در مناطق روستایی تولید می‌گردد.^(۳۸) در فاصله ۱۹۸۰ الی ۱۹۸۶ در مدت ۶ سال، شمار بنگاه‌های اقتصادی در مناطق روستایی ۲۱۴ برابر گردیده است و ارزش تولید ناخالص بنگاه‌ها ۴ برابر شده و از تعداد ۵۶ هزار واحد به بیش از ۱۳ میلیون واحد افزایش پیدا کرده است.^(۳۹)

در کشور چین صنایع روستایی را به دویخش دستی و ماشینی ونیز هر یک آنها به دو بخش خانگی و کارگاهی تقسیم می‌گردند. یکی از صنایع پررونق ممتاز چین، قالی‌بافی است در میان طرح‌ها و نقوش قالی‌های چینی بعضاً نقوش و طرح‌های ایران (به ویژه اصفهان و قم) مشاهده می‌شود. ولی طرح‌های اصیل و سنتی چین با ظرافت آن برحاشیه و متن قالیها بافته شده به صورت رقیب جدی فرش ایرانی در سطح بازارهای بین‌المللی قلمداد می‌شود. در اندونزی هیچ تفاوتی بین مؤسسات کوچک و روستایی گذارده نشده است. در سال ۱۹۸۱، وزارت توسعه ملی و روستایی مالزی تأسیس گردید که وظیفه این وزارتخانه ارتقاء صنایع روستایی در خط سیاست دولت برای احیاء روستاهای سنتی به منظور تحدید مهاجرت به مناطق شهری است این وزارتخانه همچنین مسئول نظارت بر اجرای برنامه‌های صنعتی کردن روستایی است.^(۴۰)

در بنگلادش سهم تولید صنایع روستایی در اشتغال غیرزراعی قابل توجه است و سهم تولید صنعتی در اشتغال غیرزراعی روستایی در حدود ۲۵-۴۵ درصد است. جدول ذیل جایگاه صنایع روستایی در چند کشور را نشان می‌دهد.

کشور	سال	درصد نیروی کار روستایی در بخش غیرزراعی	درصد تولید صنعتی در بخش زراعی
بنگلادش	۱۹۸۴	۳۳/۵	۲۳
هند	۱۹۸۱	۱۹	۳۴/۲
پاکستان	۱۹۸۳-۱۹۸۲	۳۲/۳	۲۹/۱
مالزی	۱۹۸۰	۴۹/۳	۲۱/۳
تایلند	۱۹۸۳	۱۷	۳۱/۳ (۴۱)

خلاصه و پیشنهادات

در تعریف‌های گوناگونی که از صنایع روستایی داشتیم، صنایع روستایی را می‌توان مزوجی از صنایع دستی و سنتی، صنایع تبدیلی و

نشان می‌دهد که در سال ۱۳۵۵، ۷۸/۸٪ از اشتغال صنعتی مناطق روستایی مربوط به صنایع نساجی، پوشاک، چرم بوده که عمدتاً صنایع سنتی و دستی از قبیل قالی‌بافی و گلیم‌بافی است شاغلین صنایع غذایی فقط ۵۱/۴٪ از کل شاغلین صنعتی روستایی را تشکیل می‌دهند.

در سال ۱۳۵۵ شاغلین صنایع روستایی ۷۸۲۹۶ نفر و شاغلین صنایع روستایی در سال ۱۳۶۵، ۴۸۷۷۰۶ نفر می‌باشند. در سال ۱۳۶۵ سهم شاغلین صنایع مواد غذایی همچنان کم بوده و کمتر از ۱۰٪ باقی مانده است. سهم شاغلین روستایی در صنایع از ۴۶/۸ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۳۳/۶٪ در سال ۱۳۶۵ کاهش پیدا کرده است.

طی برنامه اول، ۳۴ ناحیه صنعتی ایجاد شده و میزان اشتغال به آموزش ۲۸۹ هزار نفر در روز بوده است. برای این منظور ۱۳۳ میلیارد ریال صرف صنایع روستایی شده که بخشی از آن از طریق نظام بانکی و به صورت وام در اختیار صاحبان صنایع قرار گرفته است.^(۳۳) و در برنامه دوم پیش‌بینی شده که ۲۰۰ هزار نفر شغل ایجاد گردد که از این تعداد ۱۰۰ هزار نفر شغل در صنایع روستایی (طرح‌های صنعتی) و ۱۰۰ هزار شغل در صنایع دستی و فرش ۱۶۰ میلیارد ریال از اعتبارات عمرانی (۳/۳ میلیارد ریال از تسهیلات بانکی و یک میلیارد ریال نیز از یارانه تسهیلات بانکی) استفاده خواهد شد.

پیش‌بینی تعداد شاغلین در صنایع روستایی در برنامه دوم

(واحد میلیارد ریال-هزار نفر)

نوع طرح	تعداد شاغلان	اعتبارات عمرانی	تسهيلات بانکی	یارانه بانکی
فرش و صنایع دستی	۱۰۰	۵۰	۱۲۵۰	۱۴۰
طرح‌های صنعتی	۱۰۰	۱۱۰	۲۱۰۰	۸۱۷
جمع کل	۲۰۰	۱۶۰	۳۳۵۰	۹۵۷

مأخذ: برنامه پنج‌ساله دوم صنایع روستایی، معاونت عمرانی و صنایع روستایی، ۱۳۷۲.^(۳۲)

جایگاه صنایع روستایی در سایر کشورها

در کشور هند صنایع روستایی و صنایع دستی از ابتدایی‌ترین مراحل تاریخ هند، از عناصر عمده، فرهنگ و وحدت این سرزمین محسوب می‌گردد، رشد صنایع دستی از دورانی آغاز می‌گردد که جامعه هندوستان به صورت واحدهای خودکفایی و بی‌نیاز واردات مورد توجه قرار گرفت.

صنایع هند در طول حکومت استعماری انگلیس به طور جدی راکد شدند. گرچه در طول جنگ جهانی دوم واقعاً مورد حمایت واقع شدند اما در زمان استقلال بود که در جهت توسعه صنعتی خط‌مشی مثبتی اتخاذ و به اجرا گذاشتند.^(۳۵) بررسی وضعیت صنایع روستایی در سطح کشور توسط کمیته برنامه‌ریزی ملی که در سال ۱۹۳۸ توسط کنگره ملی تحت ریاست جواهر لعل نهرو تشکیل شده بود، صورت گرفت.^(۳۶)

با شروع برنامه‌های توسعه اجتماعی در هندوستان، مرکز کارآموزی در سراسر کشور برای آموزش بیش از یک‌صد هزار کارگزار ترویجی آغاز به کار نمودند. بیست مرکز کارآموزی، تربیت‌کارگزاران زن در سطح روستا

متکی بر مواد اولیه و کشاورزی معرفی نمود.

صنایع روستایی، مناسبترین بخش اشتغالزایی غیرزراعی بوده که نقش بسیار زیادی در بالا بردن درآمد سرانه روستائیان داشته و به تبع آن از مهاجرت روستائیان خاصه جوانان می‌کاهد. چراکه این صنایع به تکنولوژی پایین، سرمایه کم و نیروی کار روستائیان نیازمند است.

با ایجاد و گسترش صنایع روستایی از یک سو با تنوع بخشی به مشاغل روستایی، افزایش در آمد و کاهش مهاجرت به رونق اقتصادی این مناطق کمک نموده و از سوی دیگر در حل مشکلات شهری، کنترل حاشیه‌نشینی و مشاغل کاذب و غیررسمی مدیران شهری را یاری می‌کنیم.

• عضو هیأت علمی دانشگاه اصفهان

• دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا - گرایش برنامه‌ریزی روستایی

منابع

- ۱- قره‌نژاد، حسن، مقدمه‌ای بر جغرافیای صنعتی، اصفهان، هشت‌بهشت، دوم، ۱۳۷۵، ص ۲۲.
- ۲- خزائی قوزدی، علی، صنایع روستایی، تحولات و توسعه، فصلنامه روستا و توسعه، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی، وزارت جهادسازندگی، تابستان و پائیز ۱۳۷۶، ۱۰۶ و ۱۰۷.
- ۳- همان، ص ۱۰۲.
- ۴- کلیاتی درباره صنایع روستایی ایران، سازمان صنایع دستی ایران، شهریور ۱۳۶۲، ص ۱۰.
- ۵- صاحبی، صادق، صنایع روستایی و نقش آن در توسعه کشور، جهاد، شماره ملل، ۱۷۵، تیر ۱۳۷۴، ص ۲۸.
- ۶- امیرانی، محمدهادی، استقرار صنعت در روستا در بهره‌وری بخش کشاورزی، ماهنامه جهاد، شماره مسلسل ۲۱۶-۲۷۱، سال ۱۸، فروردین و اردیبهشت ۱۳۷۸، ص ۴۲.
- ۷- جهانگرد اسفندیار، نقش صنایع روستایی در اقتصاد ایران، ماهنامه جهاد، شماره مسلسل ۱۹۱-۱۹۰، سال ۱۶، مهر و آبان ۱۳۷۵، ص ۸۹.
- ۸- آسایش، حسین، اقتصاد روستایی، پیام نور، چاپ دوم، مهر ۱۳۷۴، ص ۲۰۱.
- ۹- اصول و ضوابط و توسعه صنایع روستایی ایران، کمیته دفتر فنی مرکزی جهادسازندگی، ص ۷.
- ۱۰- مافروخی، بایزید، صنایع روستایی ایران، بررسی وضعیت شرایط توسعه اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره مسلسل ۳، پائیز ۷۲، صص ۳۰ و ۳۱.
- ۱۱- آسایش، حسین، اقتصاد روستایی، همان ص ۱۹۴.
- ۱۲- سعیدی‌رضوانی، نوید، صنایع روستایی و اشتغال جوانان روستایی، جهاد، شماره مسلسل ۷۵، سال ۱۵، تیر ۱۳۷۴، ص ۲۲.
- ۱۳- مهدوی، مسعود، مقدمه‌ای بر جغرافیای روستایی ایران، ج ۱، سمت، اول، بهار ۷۷، ص ۲۰۵.
- ۱۴- دستگیر، محسن، بررسی الگوی مناسب صنایع روستایی، مشکلات و مزایا، سمینار استقرار صنعت در روستا، سال ۶۵، ص ۱۰۵.
- ۱۵- همان، ص ۱۰۶.
- ۱۶- همان، ص ۱۰۶.
- ۱۷- همان، ص ۱۰۶.
- ۱۸- همان، ص ۲۲.
- ۱۹- همان، ص ۲۳.
- ۲۰- همان، ص ۲۴.
- ۲۱- همان، ص ۲۵.
- ۲۲- مقدمه‌ای بر توسعه صنایع روستایی (بانگاهی بر صنایع روستایی ایران)، معاونت طرح و برنامه و دفتر مطالعات اقتصادی، دی ماه ۱۳۶۹، ص ۲۱.
- ۲۳- همان، ص ۳۸.
- ۲۴- مسیبار، اری، بی، صنعتی کردن روستاها در کشورهای جهان سوم، برگزیده مقالات، سازمان برنامه و بودجه، تهران، ۶۶ صص ۱۱۳-۱۱۴.
- ۲۵- جنان صفت، محمدصادق، استقرار صنعت در روستاها ضرورتی اجتناب ناپذیر (۳)، وضعیت کنونی صنعت در روستا، ماهنامه جهاد، شماره مسلسل ۱۳۶، سال ۱۱، دی ماه ۶۱، ص ۷.
- ۲۶- همان، ص ۸.
- ۲۷- دستگیر، محسن، بررسی الگوی مناسب صنایع روستایی، مشکلات و مزایا، سمینار استقرار صنعت در روستاها، سال ۶۵، صص ۱۰۴.
- ۲۸- همان، ص ۱۰۵.
- ۲۹- مهدوی، مسعود، مقدمه‌ای بر جغرافیای روستایی ایران، سمت، تهران، اول، بهار ۱۳۷۷، ص ۲۰۱.
- ۳۰- همان، ص ۲۰۲.
- ۳۱- مافروخی، بایزید، صنایع روستایی ایران، همان، ص ۳۶.
- ۳۲- خزاعی، قوزدی، علی، صنایع روستایی، تحولات و توسعه، همان، ص ۱۰۷.
- ۳۳- خزاعی، قوزدی، علی، صنایع روستایی، تحولات و توسعه، همان، ص ۱۰۷.
- ۳۴- همان، ص ۱۱۴.
- ۳۵- رانو، اربو، صنایع کوچک و اقتصاد در حال توسعه هندوستان، کمیته صنایع روستایی، دفتر مرکزی جهادسازندگی، تهران، ۱۳۶۶، ص ۱۱.
- ۳۶- همان، ص ۱۲.
- ۳۷- بررسی وضع موجود زنان روستایی ایران دفتر تحقیقات و برنامه‌ریزی معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهادسازندگی، بهار ۱۳۷۲، جلد دوم، تهران، انتشارات معاونت ترویج و مشارکت مردمی جهادسازندگی، ص ۳۸۷.
- ۳۸- ابوالحسنی، بهران، ضرورت پیوند کشاورزی با صنایع روستایی ویژه نامه اقتصاد روستا، وزارت جهادسازندگی، بهار ۱۳۷۲، جلد دوم، تهران، انتشارات معاونت ترویج و مشارکت مردمی جهادسازندگی، ص ۳۸۷.
- ۳۹- صنایع روستایی موتور جدید توسعه چین، گزیده مسائل اقتصادی و اجتماعی، شماره ۵۶، سال ۱۳۶۴، ص ۱۹.
- ۴۰- اجزاء شکوهی، احمد، نقش صنایع روستایی در توسعه روستا، پایان نامه دانشگاه تربیت مدرس، کارشناسی ارشد ۱۳۶۸، صص ۴۶ و ۴۷.
- ۴۱- قلی‌نیا، محمدجواد عباس، عنایت، زن و روستا، ماهنامه سنبله، شماره ۱۰۷، فروردین و اردیبهشت ۱۳۷۸، ص ۱۸.